

גמולם של הגומלים

רק בארץ, רק בשירות בתי הסוהר, מעסיקים אסירים ונרקומנים לשעבר בגמילה של מכורים לסמים ■ השיטה, בה נפגש מי שחוזה בעצמו את ההתמכרות עם מי ששקוע בתוכה, מוכיחה את עצמה וזוכה להצלחה מרשימה ■ בסימן התחלות חדשות לרגל השנה החדשה, תכנית שנים-עשר הצעדים נכסיס בדרך להחלמה

מאת יורם בונע

"כלי רוחני ומעשי"

ומכיר בכך שהוא נשלט על ידי הסם. "אני משתמשת בשנים-עשר הצעדים גם בחיי האישיים", מתוודה אורלי אנקונינה. "זהו כלי רוחני ומעשי שמתאים גם לי וגם לסגל החינוכי-טיפולי. התכנית העניקה לחיי שלושה רבה".

טיראן ביטון מקשיב לאורלי ומניד בראשו בהסכמה. הוא מבין בדיוק על מה היא מדברת. בספרו על חוויותיו כילד רחוב אחרי שאביו ברח מהארץ, הוא מנסה להסביר את ההתמכרות שנקלע אליה. "כשהילדים בשכונה היו חוזרים הביתה, רק אני הייתי נשאר לשחק בחוץ אחרון, לבד". לדבריו, זהו סימן וסממן ראשון של התמכרות. הבעיה שלו, שהוא קורא לה מחלה, החריפה עם הזמן יותר ויותר. "לא חשוב אם ההתמכרות היא לאלכוהול, למין, לסמים או לסיגריות - ככל שנוקף הזמן רוצים יותר ויותר". ביטון הגיע לגמילה מתוך הכרה שהוא חייב לצאת מהמצב בו היה שרוי, כאשר "הסמים כבר לא עשו את העבודה". מצבו לא היה פשוט. הגמילה לא הרגיעה אותו, לא הביאה להחלמה. הסם עבור מי שמתמכר הוא צורך קיומי ואם אין החלמה, הצורך הקיומי לסם לא ייעלם. ההחלמה

המפגש עם מכורים נקיים שמובילים מכורים בדרך הנכונה, מעורר התרגשות רבה. הרי אין דבר יותר משכנע ממדריך שלא עוסק רק בתיאוריה אלא יודע בדיוק, מתוך ניסיון אישי, במה מדובר. בשיחה שלנו משתתפים מדריכי הנגמלים טיראן ביטון, ראובן אמיר ואתי אג'סון וכן מנהל המחלקה לגמילה מסמים בכלא 'חרמון', רב-כלאי עמירם סיוון בן-יוסף, ורב-כלאי אורלי אנקונינה, רכזת ארצית של חינוך לא פורמלי ומנהלת פרויקטים ייחודיים בשב"ס.

בן-יוסף משרת כבר שש שנים ביחידת הגמילה של 'חרמון' ויש לו ותק של 12 שנים בתחום. הוא מכיר היטב את נושא ההתמכרות לסמים מעברו השני של המתנס. אנקונינה עובדת כבר 19 שנים בשב"ס ואת תפקידה הנוכחי היא ממלאה כבר שמונה שנים במסגרת ענף חינוך והשכלה.

אחד הכלים המעניינים והחשובים בתהליך הטיפולי עם מכורים הוא כתיבת יומן אישי על ידי המטופלים, המבוסס על שנים-עשר צעדים (ראה מסגרת). ביומן האישי מבטא המטופל את רגשותיו

טיראן ביטון, 40, היה שם. היה מכור, עמוק בסמים, כבר בגיל 15. "זה היה סתם", הוא אומר, "חבר הציע לי, ניסיתי ונשארתי". היום, כשהוא נקי וגומל אחרים מההתמכרות לסם, הוא יודע להסביר מה עבר עליו. לדבריו, התמכרות היא מחלה ההולכת ומחמירה עם הזמן וכל עוד היא קיימת, יש צורך להגדיל את כמויות הסם. "החומר נתן לי סיפוק", הוא מספר, "וככל שהייתי שבע מן הסם, התיאבון הלך וגדל. המחלה הזאת פשוט יוצרת תיאבון נוסף כל הזמן, כמו אצל אכלן כפייתי".

ראובן אמיר, 52, נושא על גבו שני מאסרים שהצטרפו לכמעט חמש שנים בכלא. הוא נכלא לראשונה בשנת 1985 וחודשים אחדים אחרי שהשתחרר, חזר לכלא. גם הסיפור שלו לא קל: "נולדתי מכור. אבי היה עברייני והשתמש בסמים ואמי הייתה מכורה לאבי... היא גיבתה כל מה שעשה ותמכה בו בצורה מוחלטת".

גם לאתי אג'סון יש היכרות ארוכה עם עולם הסמים. היא יושבה חמש שנים בכלא, ומאחוריה 12 שנים של התמכרות לסמים. חצי שנה אחרי שנכלאה בכלא 'נווה תרצה' החלה בתהליך גמילה. "לא היה לי קל להתקבל לגמילה בגלל הדימוי שלי", היא מספרת, "אבל החלטתי לצאת מזה. היה לי ברור שאני גומרת להשתמש ושאין דרך חזרה". אג'סון עברה תהליך של גמילה והתנקות מהסם במשך שנתיים, במחלקה הטיפולית ב'נווה תרצה'. היא לא עשתה לעצמה הנחות והייתה נחושה בהחלטתה שתקופת המאסר תשמש אותה לגמילה. היום היא נקיה, כבר עשר שנים. עוד כשהייתה בכלא, ידעה שבבוא היום תהיה מדריכה, וראתה בכך שליחות. אחרי השחרור למדה במכללת הגליל המערבי טיפול בנפגעי התמכרויות ועבדה לפרנסתה בבית אבות. כשסיימה את הלימודים הגישה מועמדות לעבודה בכלא בו שהתה כאסירה בעבר, והתקבלה - הפעם, כמטפלת באסירים מכורים.

"המערכת מבינה שצריך להפעיל מכור כדי לעזור למכורים. מי שלא מכר את נשמתו לשטן אינו יכול לטפל בהצלחה במי שזה קורה לו. השימוש בסם משכר ומשקר, משעבד, מבטל את העצמיות ומוביל לעבדות. כשהייתי מכורה, חשבתי שאני משתמשת בסמים, אבל האמת היא שהסמים השתמשו בי".

של טיראן ביטון הגיעה באמצעות תכנית שנים-עשר הצעדים, וזהו ההבדל בין ניקיון ההחלמה. "אני מכיר במגבלה שלי", הוא מסביר, "כמו שחולה סוכרת נמנע מלאכול שוקולד מפני שהוא מכיר במגבלה שלו". שנים-עשר הצעדים נתנו לו את היכולת להבין שהוא רוצה את הסם, אבל עוד יותר רוצה להימנע ממנו.

רב-כלאי עמירם סיוון בן-יוסף

עם נערים, שמזכירים לו איך חי פעם. הוא רואה בעבודתו בשב"ס ייעוד והנערים מכבדים את העובדה שהוא בעל ניסיון ומתחברים אליו. "אותי לא כיבדו כנער", הוא מסביר, "ולכן אני יודע כמה חשוב לכבד את הזולת". אמיר מרבר אל הנערים בגובה העיניים והם מקבלים אותו כאחד משלהם. הוא משפיע עליהם אהבה ותקווה, יודע להיכנס לראשם, לזהות התנגדויות ולגשר בדרך לשינוי. השיטה הטיפולית שלו נשענת על ניסיונו האישי והוא פיתח לו סגנון עבודה משלו: "כשמישהו אומר לי שהוא לא יכול יותר, אני דוחף אותו להוציא החוצה את המצוקות ומסביר שגבר הוא לא רק מי שמתגלה, אלא גם מי שיוודע לשלם על טעויות שעשה".

"קוראות לי רנטגן"

תכנית שנים-עשר הצעדים עזרה לטיראן ביטון להפסיק להתכחש למגבלה שלו. הוא נקי מסמים כבר 13 שנים ומאושר להעיד על עצמו בכל יום מחדש 'אני נקי'. הוא הגיע לטיפול ביוזמתו, ויודע שלא כל מכור מסוגל לכך. היום הוא מציל אסירים נרקומנים ועוזר להם לצאת מהמוות הרוחני בו הם שרויים. "בזמנו", הוא מספר, "מוות פיזי היה בשבילי מתנה מאלוהים כי המוות הרוחני הוא הרבה יותר גרוע". ביטון עובד בכלא כבר שלוש שנים, מקבל משכורת וגאה בעבודה שהוא מסוגל לתמוך באחרים. "עבודה עם אסירים מכורים שונה לחלוטין ממסגרות אחרות. ההתמכרות מנהלת את החיים והיא חזקה יותר מכל דבר אחר. כשאני מסביר למטופלים שלי שאני בא משם, שעברתי את זה על בשרי, יש יותר היענות מצדם להיכנס למסלול ההחלמה. אני מספק להם קרש הצלה".

"מה שאני עושה זה לחנך למשהו אחר", מסבירה אתי אג'סון, "לעשות שינוי. הדוגמה האישית שלי מחזקת את הקשר ביני לבין המטופלות". אג'סון נוגעת בחייהן של האסירות המכורות ב'נווה תרצה' ומשנה את גישתן לחיים. הן מגיעות בלי אמון, בלי אמונה ובלי תקווה, עם פשיטת-רגל רגשית ונפשית. יש כאלה שלא שורדות את התהליך כי אינן מסוגלות להתחייב. מי שמתאימה ועוברת את ועדת הקבלה מתקבלת למחלקה הטיפולית, בה היא שוהה בין שלושה חודשים לשנה וחצי, שם מתקיימת עבודה קבוצתית דינמית. "הן נפתחו אלי ולאט לאט נוצרת אינטראקציה בינן לביני ובינן לבין עצמן. אני עדה לתהליך מרשים, כשאני מצליחה לשכנע אותן לחיות עם גבולות ואיסורים, להתבטא, לדבר על כעסים ולא להגיב באלימות כשמכעיסים אותן". אתי אג'סון מזהה בקלות דפוסי התנהגות שליליים והרסניים ודבר אינו נסתר מעיניה. "הן קוראות לי רנטגן", היא צוחקת.

היד הטובה ביותר

"אנחנו פועלים כקהילה טיפולית מאחורי הסורגים, על כל המשתמע מכך", מצטרף לדברי המדריכים רב-כלאי עמירם סיוון בן יוסף. "למטופלים ב'חרמון' אין זמן פנוי, הם מועסקים

מחמש בבוקר עד עשר בלילה בתעסוקה, בחינוך, בשיחות טיפוליות, במפגשי N.A. (נרקומנים אנונימיים)". בתקופה הראשונה, שאורכה כשלושה חודשים, נושרים כמחצית ממתתפי התכנית בשל הקושי לעלות על מסלול של שינוי בדרך החשיבה וההתנהגות. עם זאת, המאמץ והעקשנות של הסגל הטיפולי בשב"ס מניבים לבסוף גם תוצאות

רב-כלאי אורלי אקונונה

חיוביות. העובדה שחניך מתקדם לוקח תחת אחריותו מטופל צעיר ומסייע לו להיכנס למסלול היא סיוע משמעותי בדרך להצלחה בגמילה. צריך לתת יד, והיד הטובה ביותר היא זו של מטופל ותיק שעבר את התהליך הגמילה על בשרו".

במסגרת הטיפול פועלת בכלא 'חרמון' מחלקת בגורים, הכוללת כאלה שסיימו טיפול של שנה ועוזרים עתה בבקרה ובתמיכה במרכז הגמילה. אחרי סיום התקופה, במסגרת מחלקת השיקום, יוצאים המטופלים לעבודה מחוץ לכלא, ומי שמוכיח את עצמו - נשאר במקום העבודה גם אחרי השחרור. כך למעשה נמשך מעגל הטיפול מהצעד הראשון בכלא עד מציאת מקום עבודה לאחר השחרור, ובעזרת הרשות לשיקום האסיר יש סיכוי טוב שהמאמץ ישא פרי.

בן-יוסף מדווח כי כ-70% מבין המטופלים לא חזרו לכלא בשנה הראשונה אחרי השחרור, וככל שעוברות השנים, מספרם הולך ופוחת. אחוזי שימור הניקיון מהסם אחרי הטיפול בכלא הרבה יותר גבוהים מאשר אלה המושגים בקהילה טיפולית מחוץ לכלא. תכנית שנים-עשר הצעדים, לדבריו, הינה בסיס מוצק לטיפול בהתמכרויות. במהלך הלימוד מוטמעים יסודות כמו אמונה, עזרה עצמית והקשבה כחלק מהתהליך. האמונה שייכת לאדם שזקוק לה, ובשנים-עשר הצעדים רואה בן-יוסף משמעות עמוקה ודרך חיים. היכולת של המטופל להכיר בחוסר האונים שלו מול הסם והאפשרות להיעזר באחרים - גורמים לשינוי ולהצלחת התהליך. "הצעדים האלה מביאים תועלת לכל אדם, בכל מצב", הוא מסכם.